

Samenvatting

Welke recidive volgt er op de gevangenisstraffen die in ons land worden opgelegd? Ondanks een forse toename van het aantal beschikbare plaatsen heeft het Nederlands gevangeniswezen moeite om aan de groeiende vraag naar celruimte te voldoen. In het kader van de operatie *Modernisering Sanctietoepassing* is een pakket van maatregelen geformuleerd om de behoefte aan cellen te verminderen. Via het deelprogramma *Terugdringen Recidive* werkt justitie aan de voorwaarden voor het uitvoeren van 'effectieve interventies', interventies die helpen voorkomen dat ex-gedetineerden opnieuw in de fout gaan.

In dit rapport wordt ingegaan op de strafrechtelijke recidive onder ex-gedetineerden. Het rapport brengt de uitstroomresultaten van alle penitentiaire inrichtingen in kaart, uitgesplitst naar type inrichting en de duur van het verblijf. Tevens wordt ingegaan op het 'incapacitatie-effect', de reductie van criminaliteit als gevolg van het insluiten van daders. Om enig reliëf in de onderzoeksresultaten aan te brengen worden de uitkomsten op enkele plaatsen afgezet tegen de uitkomsten van een soortgelijke meting onder volwassen daders. Deze daders kregen in 1997 een strafrechtelijke sanctie, niet noodzakelijk een gevangenisstraf, opgelegd (zie Wartna, Tollenaar en Blom, 2005).

Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit ruim 53 duizend personen van 18 jaar of ouder die verspreid over de periode 1996-1999, een of meer keren zijn uitgestroomd uit een penitentiaire inrichting. Nagegaan is welk deel van hen na het einde van de vrijheidsstraf opnieuw in aanraking is gekomen met justitie. Tabel a geeft de onderzoeks aantallen en laat de verdeling op enkele achtergrondkenmerken zien.

Tabel a Enkele achtergronden van ex-gedetineerden uitgestroomd tussen 1996 en 1999

	aantal	% man	gem. leeftijd	% Nederland geboren	% veelpleger	gem. duur detentie in dagen
1996	16.476	95,58	32,81	56,26	61,41	157,74
1997	17.749	95,84	32,62	56,21	61,34	160,43
1998	18.117	95,10	32,69	55,08	61,23	155,40
1999	17.260	92,38	32,55	54,30	60,56	143,45
Totaal	69.602	94,73	32,67	55,45	61,13	154,25

De verschillen in de samenstelling van de vier uitstroomcohorten zijn niet groot. De groep die in 1999 is uitgestroomd, wijkt nog het meest af van het gemiddelde beeld. De totale groep bestaat voor 95% uit mannen. Ruim de helft van de ex-gedetineerden is in Nederland geboren. De ex-gedetineerden vormen niet bepaald een doorsnee groep van daders.

Het aantal 'veelplegers' in de onderzoeksgroep is zes keer groter dan normaal. In de totale daderpopulatie bedraagt het percentage personen dat al minstens drie keer eerder met justitie in aanraking is gekomen 9,4%, in de groep van ex-gedetineerden is dit ruim 61% (zie tabel a). Bij de interpretatie van de uitkomsten dient men met verschillen in de achtergronden van de gedetineerden rekening te houden. Valt de recidive van een bepaalde detentiemodaliteit lager uit, dan wil dat nog niet zeggen dat deze modaliteit effectiever is. Het verschil in recidive kan ook door andere factoren worden verklaard.

Methode van onderzoek

Het onderzoek maakt deel uit van de WODC-Recidivemonitor, een doorlopend project waarin gestandaardiseerde metingen worden verricht onder uiteenlopende dadergroepen. Voor de metingen wordt gebruikgemaakt van gegevens uit de onderzoeks- en beleidsdatabase justitiële documentatie (OBJD). De OBJD is een geanonimiseerde versie van het justitiële documentatiesysteem (JDS) en bevat informatie over de criminaliteit die door het OM wordt vervolgd. Voor de berekening van de recidive gelden binnen de Recidivemonitor vaste criteria (zie tabel b).

Tabel b Recidivecriteria binnen de WODC-Recidivemonitor

criterium	Omschrijving
Algemene recidive	Alle nieuwe justitiecontacten ongeacht de aard en ernst van de gepleegde misdrijven, behalve de strafzaken die eindigen in vrijspraak, een technisch sepot of een andere technische uitspraak
Ernstige recidive	Nieuwe, geldige justitiecontacten n.a.v. een misdrijf met een wettelijke strafdreiging van 4 jaar of meer*
Zeer ernstige recidive	Nieuwe, geldige justitiecontacten n.a.v. een misdrijf met een wettelijke strafdreiging van 8 jaar of meer

* Delicten met een lagere strafdreiging waarvoor wel voorlopige hechtenis kan worden opgelegd, vallen ook in deze categorie.

Met behulp van deze criteria wordt de recidive in de vier uitstroomcohorten beschreven. De periode dat de ex-gedetineerden konden worden gevolgd duurde minimaal 5 en maximaal 8 jaar. Omdat de beschikbare onderzoeksgegevens beperkt zijn, biedt dit rapport geen verklaring voor het optreden of uitblijven van de recidive. Het onderzoek gaat niet in op de achtergronden en oorzaken ervan, maar geeft slechts een cijfermatig overzicht. De volgende vragen komen daarbij aan de orde:

- de *prevalentie* van recidive; welk deel van de (sub)groep heeft gerecidiveerd?
- de *snelheid* waarmee men recidiveerde; op welk moment vond de recidive plaats?
- de *frequentie* van de recidive; hoeveel nieuwe justitiecontacten heeft de recidivist na de uitgangszaak opgebouwd?

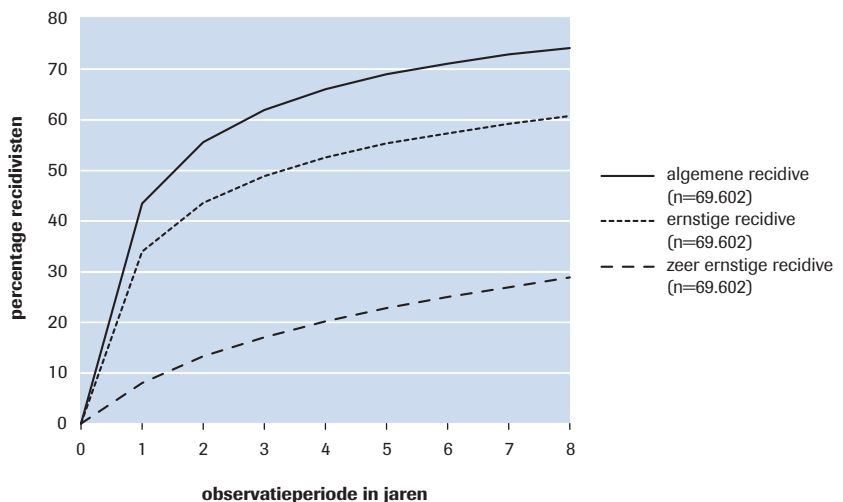
- de *aard* en *ernst* van de recidivedelicten; welk type delict werd gepleegd en hoe werd de nieuwe strafzaak afgedaan?
- de *omvang* van de recidive; hoe omvangrijk is de totale recidive in de (sub)groep?

Prevalentie van recidive onder ex-gedetineerden

Figuur a geeft een overzicht van de prevalentie van algemene, ernstige en zeer ernstige recidive onder ex-gedetineerden uitgestroomd in de periode 1996-1999. Omdat de verschillen tussen de cohorten zeer klein blijken te zijn, worden alleen de recidivepercentages van de gehele onderzoeksgroep gegeven.

De recidive onder ex-gedetineerden is hoog. 4 jaar na ontslag uit de penitentiaire inrichting is ongeveer 66% opnieuw vervolgd wegens het plegen van enig misdrijf. Ter vergelijking: in de totale populatie van volwassen daders is dit 37%. Na 8 jaar heeft driekwart van de ex-gedetineerden een nieuw justitiecontact, in de meeste gevallen vanwege het plegen van een middelzwaar misdrijf, een delict met een wettelijke strafdreiging van 4 tot 8 jaar. Zeer ernstige recidive, naar aanleiding van delicten waarbij meer dan 8 jaar kan worden opgelegd, komt minder vaak voor, al is de kans op deze vorm van recidive bijna vier zo hoog als in de totale daderpopulatie.

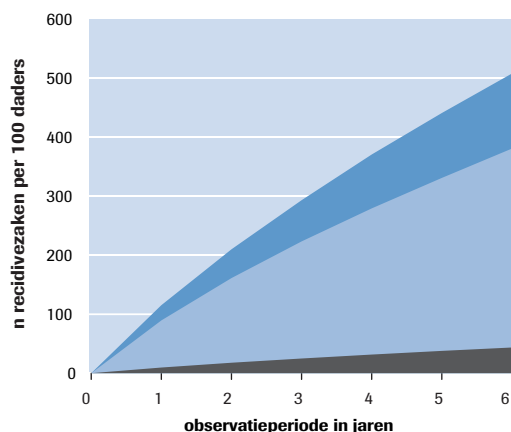
Figuur a Prevalentie algemene, ernstig en zeer ernstige recidive onder ex-gedetineerden uitgestroomd in de periode 1996-1999

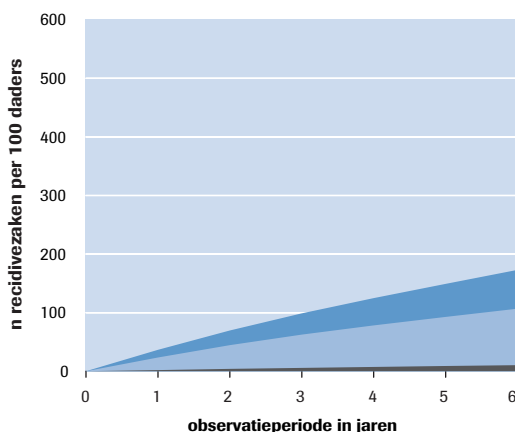
Overige facetten van de recidive

De ex-gedetineerden die na vertrek uit de inrichting opnieuw in aanraking kwamen met justitie, hebben binnen vier jaar na uitstroom gemiddeld 5,6 nieuwe contacten opgebouwd. In de totale populatie van volwassen daders bedraagt dit aantal 3,4. Verschillen tussen de vier

Figuur b1 Omvang van de recidive onder volwassen ex-gedetineerden uitgestroomd in de periode 1996-1999

Figuur b2 Omvang van de recidive onder volwassen daders met een strafzaak afgedaan in 1997

■ relatief lichte criminaliteit

■ middelzware criminaliteit

■ zware criminaliteit

cohorten doen zich ook hier nauwelijks voor. Bijna 70% van de recidivezaken van de ex-gedetineerden betreft een vermogensdelict zonder geweld, 20% is een agressiedelict. 68% van de recidivezaken wordt afgedaan met een (nieuwe) onvoorwaardelijke vrijheidsstraf; in de gehele populatie volwassen daders is dit ongeveer 46%.¹ In de laatste twee cohorten zijn de percentages onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen iets hoger. Het aandeel van de andere afdoeningen (voorwaardelijke vrijheidsstraffen, taakstraffen, geldstraffen en beleidssepts) lijkt licht te zijn gedaald.

Gecombineerd bieden de prevalentie en frequentie van de verschillende vormen van recidive zicht op de totale omvang van de recidive onder ex-gedetineerden. Figuur b1 geeft voor de totale groep van ex-gedetineerden weer welke aantallen recidivezaken er volgden in de periode na het verblijf in de penitentiaire inrichting. Figuur b2 doet hetzelfde, maar dan voor de totale groep van volwassen daders. De aantallen zijn uitgesplitst naar de ernst van de gepleegde delicten. We maken hierbij onderscheid tussen relatief lichte, middelzware en zware delicten.² Om een goede vergelijking mogelijk te maken worden de aantallen uitgedrukt per groep van honderd daders.

De omvang van de recidive onder ex-gedetineerden is veel groter dan onder daders van misdrijven in het algemeen. In de periode tot 6 jaar na uitstroom uit de inrichting bouwde elke groep van 100 ex-gedetineerden 507 nieuwe justitiecontacten op, waarvan 380 vanwege misdrijven met

¹ Dit is inclusief de zaken die werden gevoegd en uiteindelijk eindigden in een gevangenisstraf.

² Dit onderscheid is gebaseerd op de maximale strafdreiging van de delicten; zie tabel 1.

een strafdreiging van 4 jaar of meer en 43 vanwege misdrijven met een strafdreiging van 8 jaar of meer. In de gehele daderpopulatie liggen deze aantallen op respectievelijk op 172, 106 en 10. Op grond van deze resultaten mogen we concluderen dat, gerekend over een periode van 6 jaar, de totale recidive onder ex-gedetineerden naar schatting bijna drie keer zo groot is als onder daders in het algemeen. De ernstige recidive is 3,6 keer zo groot als gemiddeld en de zeer ernstige recidive 4,2 keer.

Factoren die samenhangen met het vóórkomen van recidive

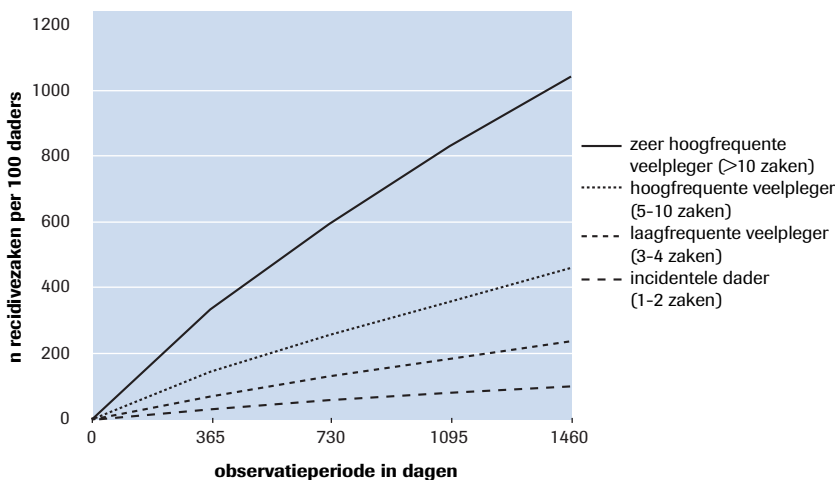
Binnen de groep ex-gedetineerden doen zich grote verschillen in het recidive-niveau voor. De kans op recidive hangt samen met een aantal factoren. De belangrijkste voorspellers zijn: geslacht, geboorteland, maar vooral het aantal eerdere justitiecontacten. Hoe hoger het aantal justitiecontacten voorafgaand aan de detentie, des te waarschijnlijker is het dat de ex-gedetineeerde na het verblijf in de penitentiaire inrichting opnieuw in de fout gaat. Mannelijke gedetineerden recidiveren vaker dan vrouwelijke. Volwassen ex-gedetineerden geboren op de Nederlandse Antillen/Aruba of in Suriname recidiveren vaker dan ex-gedetineerden geboren in Nederland. Naast de rol van persoonskenmerken zijn er ook effecten gevonden voor verblijfsduur en type inrichting. Langere detenties geven lagere recidivecijfers te zien en onder gedetineerden die hun detentie afsloten in een (half) open inrichting of een inrichting voor dagdetentie, is de recidive lager dan onder gedetineerden uit andere inrichtingen. Onduidelijk is hoe deze resultaten moeten worden verklaard. Het kan zijn dat de duur van de detentie bepalend is voor het succes en dat de regimes in de genoemde inrichtingen bijdragen tot een reductie van de recidive. Het is echter ook mogelijk dat hier sprake is van niet gemeten selectie-effecten en dat er nog andere factoren aan het werk zijn die het verschil in recidive kunnen verklaren. Om de effectiviteit van een bepaald detentieregime vast te kunnen stellen is onderzoek nodig met een design waarbij de recidive van de deelnemers wordt afgezet tegen de recidive in een groep ex-gedetineerden die in alle relevante opzichten vergelijkbaar is. Dat was in dit onderzoek niet het geval. Harde uitspraken over het effect van de detentie zijn op grond van deze resultaten dan ook niet mogelijk.

Incapacitatie: een eerste vingeroefening

Onderzoek naar de effectiviteit van strafrechtelijke interventies richt zich doorgaans op de recidive die optreedt na de tenuitvoerlegging van de sanctie. In dit onderzoek is ook aandacht besteed aan de speciaal preventieve werking *tijdens* de uitvoering van de straf. Tijdens de detentie is er sprake van 'incapacitatie'; de dader wordt in zekere zin 'uitgeschakeld', hij is (zo goed als) niet in staat om delicten te plegen.

De omvang van het incapacitatie-effect hangt uiteraard af van de duur van de opgelegde straffen. Uit een eerste, zeer ruwe schatting blijkt dat justitie met de gevangenisstraffen zoals die in de periode 1996-1999 in

Figuur c Aantal recidivecontacten van volwassen ex-gedetineerden uitgestroomd in de periode 1996-1999; uitgesplitst naar aantal eerdere justitiecontacten in de periode van 5 jaar voorafgaand aan de detentie

Nederland zijn uitgevoerd in totaal 27 duizend strafzaken heeft weten te voorkomen. Het effect zou groter zijn geweest als de straffen anders over de daders waren verdeeld. Figuur c geeft voor vier dadertypen weer welke aantallen recidivezaken zich in de periode na de detentie per groep van 100 daders hebben voorgedaan. Personen die voorafgaand aan de detentie al meer dan tien keer in aanraking zijn gekomen met justitie (de zogeheten 'zeer hoogfrequente veelplegers'), laten na de detentie het hoogste recidive tempo zien. Afgaand op de verschillen in de figuur, loont het zeker de moeite om meer precies na te gaan welke winst te behalen valt als de meest actieve daders langer dan gebruikelijk worden gedetineerd. Dergelijk onderzoek is relevant, temeer omdat inmiddels naast de bestaande inrichtingen voor de strafrechtelijke opvang van verslaafden (SOV), inrichtingen voor 'stelselmatige daders' (ISD) in gebruik zijn genomen.

Slot

De omvang van het incapacitatie-effect kan worden geschat omdat via de OBJD de justitiële documentatie beschikbaar is van alle gedetineerden die in de onderzoeksperiode in Nederland zijn uitgestroomd. Elke meting die in het kader van de WODC-Recidivemonitor wordt verricht, is gebaseerd op gegevens uit de OBJD, een bestand dat speciaal voor dit type onderzoek ontwikkeld is. Naast deze studie onder ex-gedetineerden zijn er ook rapporten verschenen over jeugdige en volwassen daders, 'veelplegers', ex-pupillen van justitiële jeugdinrichtingen en ex-terbeschikkinggestelden. De metingen onder deze dadergroepen zullen periodiek worden herhaald, zodat justitie op de hoogte blijft van de uitstroomresultaten van de belangrijkste strafrechtelijke interventies.